

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Спеціальність 204 Технологія виробництва і переробки продукції
тваринництва
Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

Допускається до захисту:
Завідувачка кафедри технології
виробництва і переробки
продукції тваринництва
к. с.-г. н., доцентка
_____ Олена ЛЕСНОВСЬКА
" ____ " _____ 2025 р.

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти бакалавр на тему:

**Технологія вирощування молодняку української верхової
породи коней комунального позашкільного навчального
закладу «Спеціалізована дитячо-юнацька спортивна школа
олімпійського резерву з кінного спорту»
Дніпровської міської ради**

Здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти _____ Анастасія УСТЕНКО

Керівниця дипломної роботи
к. с.-г. н., доцентка _____ Олена ЛЕСНОВСЬКА

Дніпро-2025

ЗМІСТ

Завдання	3
АНОТАЦІЯ/ ANNOTATION	5
1. ВСТУП	8
1.1. Актуальність теми	8
1.2. Мета і задачі	9
2. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ	11
2.1. Здоров'я коней залежно від умов їх вирощування	11
2.2. Особливості формування показників працездатності молодняку української верхової породи	19
3. МАТЕРІАЛ, ОБ'ЄКТ ТА УМОВИ ДОСЛІДЖЕНЬ	22
3.1. Умови проведення досліджень	22
3.2. Мета, матеріал та методика	23
4. ТЕХНОЛОГІЯ ВИРОЩУВАННЯ МОЛОДНЯКУ КОНЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ВЕРХОВОЇ ПОРОДИ	25
4.1. Характеристика поголів'я	25
4.2. Ріст і розвиток молодняку	26
4.3. Особливості утримання спортивних коней	30
4.4. Тренінг та його результати	35
5. ЕКОЛОГІЧНІ ТА ВЕТЕРИНАРНО-ПРОФІЛАКТИЧНІ ЗАХОДИ В КОНЬРСТВІ	42
6. Охорона праці на підприємстві	44
Висновки і пропозиції	45
Список літератури	48

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Спеціальність 204 Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва
Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
Кафедра Технології виробництва і переробки продукції тваринництва

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Зав. кафедри _____

“20” вересня 2025 р.

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу здобувачки вищої освіти

Анастасії Валеріївни УСТЕНКО

(прізвище, ім'я по батькові)

1.Тема роботи: Технологія вирощування молодняку української верхової породи коней комунального позашкільного навчального закладу «Спеціалізована дитячо-юнацька спортивна школа олімпійського резерву з кінного спорту» Дніпровської міської ради

затверджена наказом по університету від “ 05 ” 05 2025 року № 949

2.Термін здачі здобувачкою завершеної роботи червень 2025 року

3.Вихідні дані до роботи дані обліку маси та приростів молодняку свиней, особливості їх розвитку та росту, дані відгодівельних якостей, забійні якості свиней тощо

4.Короткий зміст роботи – перелік питань, що розробляються в роботі в роботі зроблено аналіз умов вирощування молодняку коней, особливості тренінгу та технічні результати проведених змагань, а також особливості впливу галузі на екологію, проведення ветеринарно-санітарних заходів та умови безпеки праці

5.Перелік графічного матеріалу (точно вказати обов'язкові креслення)
8 таблиць та 4 рисунка

6. Консультанти по проекту (роботі), з зазначенням розділів проекту, що їх стосуються

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Охорона праці	Лесновська О.В.	15.04.25	22.05.25

7. Дата видачі завдання: “ 20 ” вересня 2025 р.

Керівниця _____ (підпис)

Завдання прийняла до виконання здобувачка _____ (підпис)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Етапи дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вступ. Актуальність теми. Мета і задачі	Вересень-жовтень 2024 р.	виконано
2.	Огляд літератури.	Вересень-грудень 2024 р.	виконано
3.	Матеріал, об'єкт і методика досліджень.	Січень-березень 2025 р.	виконано
4.	Технологія вирощування молодняку коней української верхової породи	Вересень 2024 р. - червень 2025 р.	виконано
5.	Екологічні та ветеринарно-санітарні заходи в конярстві	Квітень 2025 р.	виконано
8.	Охорона праці на підприємстві	Квітень-травень 2025 р.	виконано
9.	Висновки і пропозиції	Травень-червень 2025 р.	виконано

Здобувачка вищої освіти _____ (підпис)

Керівниця роботи _____ (підпис)

АНОТАЦІЯ

В даній дипломній роботі наведено результати аналізу технології вирощування молодняку коней української верхової породи в умовах кінноспортивної школи, яка працює без елементів відтворення стада.

Основною діяльністю підприємства є вирощування молодняку, проведення тренінгу та підготовка коней до участі в змаганнях різного рівня.

В роботі представлено показники росту і розвитку коней даної породи, описані особливості годівлі та догляду, проаналізовано умови щоденних тренувань та надані деякі технічні результати проведених змагань.

Дослідженнями встановлено, що молодняк надходить в школу з масою 255,9 кг з висотою в холці 145,5 см. З віком відмічено зростання і ваги, і промірів. Коні старше 5,0 років важать 486,7 кг в середньому, а висота в холці таких тварин становить 166,9 см.

Молодняк школи переважає за показниками стандарт породи за висотою та довжиною – на 2,9 та 3,8 см відповідно. Але за обхватом грудей поступається стандартним показникам на 0,7 см, а за обхватом п'ястка – на 0,3 см.

В школі починають тренувати коней із віку, з якого вони прибули в господарство, приділяючи увагу їх стану здоров'я та продуктивності рухів. Проводять кінноспортивні змагання різних рівнів та маршрутів, при цьому участь приймають як коні господарства, так і запрошені тварини з інших шкіл та підприємств.

Результат спортивних коней в змаганнях «Гран-Прі» становить 73,65 хв.с без штрафних очок. По іншим господарства результат проходження дистанції склав 76,41-78,03 хв.с..

Спортивне поголів'я школи приймало участь у змаганнях «Відкритий клас». Коні школи проходили задану дистанцію зі жвавістю 352,1 м/хв., що швидше за тварин інших господарств.

Проведені змагання з виїздки показали, що спортивні коні школи отримали загальний бал проходження змагання 9,7, виконавши такі складні вправи як піаффе та піруєти і напівпіруєти.

Робота містить 51 сторінку, 8 таблиць та 4 рисунка. При написанні роботи використано 38 джерел літератури.

Ключові слова: молодняк коней, вирощування, тренінг, годівля, технічні результати змагань.

ANNOTATION

This thesis presents the results of the analysis of the technology of raising young horses of Ukrainian riding breed in the conditions of an equestrian school that operates without elements of herd reproduction.

The main activity of the enterprise is raising young horses, conducting training and preparing horses for participation in competitions of various levels.

The work presents indicators of growth and development of horses of this breed, describes the features of feeding and care, analyzes the conditions of daily training, and provides some technical results of the competitions held.

Studies have shown that young horses enter school weighing 255.9 kg and standing 145.5 cm tall. Both weight and height increase with age. Horses over 5.0 years old weigh an average of 486.7 kg and stand 166.9 cm tall at the withers.

The school's young animals exceed the breed standard in height and length by 2.9 and 3.8 cm, respectively. However, they are 0.7 cm below the standard in chest girth and 0.3 cm below the standard in metatarsal girth.

The school begins training horses from the age at which they arrive at the farm, paying attention to their health and performance. Equestrian competitions of various levels and routes are held, with both the farm's horses and invited animals from other schools and enterprises taking part.

The result of sports horses in the Grand Prix competitions is 73.65 min.s without penalty points. For other farms, the result of passing the distance was 76.41-

78.03 min.s.

The school's sports livestock took part in the Open Class competitions. The school's horses passed the given distance with a speed of 352.1 m/min., which is faster than animals from other farms.

The dressage competitions held showed that the school's sports horses received an overall score of 9.7, performing such complex exercises as piaffes and pirouettes and half-pirouettes.

The work contains 51 pages, 8 tables and 4 figures, sources of literature were used in writing 38 the work.

Keywords: young horses, breeding, training, feeding, technical competition results.

1. ВСТУП

На сучасному етапі наша економіка та розвиток галузей тваринництва, в тому числі і конярства, перебуває у фазі трансформацій, що пов'язано з адаптацією нашого законодавства і нормативних документів до європейських норм і стандартів, що говорить про активну економічну інтеграцію країни та поступове наближення до політики ЄС. Однак, увесь це процес відбувається дуже повільно та потребує десятиріч на прийняття різних рішень.

У міжнародних аграрних програмах одним із головних завдань є збереження генетичних ресурсів тваринництва та розробка методів їх раціонального використання. Так само це стосується і нашої країни: особливо актуально на тлі глобального скорочення різноманіття порід домашніх тварин під час війни. За останніми даними ФАО, понад 20,0-25,0 % порід тварин на глобальному рівні перебувають під загрозою зникнення.

Сьогодні кінні заводи нашої країни переживають не найкращі часи, перебувають у кризовому стані: вони є збитковими і не мають фінансових можливостей для повноцінного відтворення, що в свою чергу призводить до зменшення чисельності цінних порід і збіднення генетичного фонду.

Збереження біорізноманіття конярства є ключовим для підтримки генетичного потенціалу та стійкості порід до змін навколишнього середовища, що є важливим для сталого розвитку галузі.

1.1. Актуальність теми

Актуальним питанням сьогодні є вирощування молодняку, заезпечення відповідних умов догляду та годівлі, а також рівень навантажень та тренувань. Кінний спорт залишається надзвичайно популярним, однак потребує значних фінансових витрат. Саме тому збереження працездатності й подовження спортивного довголіття коней є пріоритетом для кожного вершника.

Часті участі в змаганнях та пов'язані з ними перевезення створюють для тварини значне фізичне й емоційне навантаження, що ускладнює підтримання

належного рівня здоров'я та тренованості, погіршення показників жвавості та робочих якостей тварин.

У розвинених країнах світу приділяють увагу розвитку спортивного конярства, а відпочинок з використанням коней став невід'ємною частиною сімейного дозвілля.

Для підтримання галузі, збереження генофонду та поліпшення продуктивного рівня коней необхідні відповідні умови вирощування молодняку, забезпечення його найкращими кормами та амуніцією, створення спеціальних баз і шкіл для продуктивних тренувань згідно різних схем що і визначає актуальність обраної теми роботи.

1.2. Мета і задачі

Метою роботи було зробити аналіз технології вирощування, догляду та тренувань молодняку кінноспортивної школи.

Об'єктом були тварини української верхової породи (УВ) різного віку та статі.

Під час написання роботи:

- аналізували літературні джерела щодо проблематики стану здоров'я коней залежно від утримання та використання, а також особливості формування показників роботоздатності коней УВ породи;
- визначили особливості статевого та вікового складу коней даної породи в господарстві;
- зробили аналіз показникам росту і розвитку молодняку даної породи та порівняли з якостями інших підприємств та стандарту;
- вивчили умови утримання коней в кінноспортивній школі та особливості проведення тренувань;
- проаналізували технічні результати проведених змагань на базі обраного підприємства;
- вивчили вплив конярства на екологію та основні ветеринарно-профілактичні заходи в галузі;

- зробили аналіз умовам праці та дотримання безпеки в кінноспортивній школі під час догляду та тренувань коней;
- констатували висновки та внесли пропозиції підприємству щодо поліпшення умов вирощування та використання коней.

2. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

2.1. Здоров'я коней залежно від умов їх вирощування

Збереження здоров'я коней та отримання цінного поголів'я можна лише при дотриманні оптимальних умов вирощування та використання.

Юсюк Т.А., вивчивши особливості росту лошат новоолександрівського ваговозу, зазначає до віком до 6 місяців усі висотні та широтні проміри тварин динамічно зростають в 1,3-1,6 разів і на момент відлучення висота в холці становить 131,1-131,6 см в розрізі статей, обхват грудей – 139,1-139,5 см, довжина тулуба – 124,1-124,5 см відповідно статі. Тільки обхват п'ястя у молодняку виріс в 0,15 разів і склав 17,0 см для жеребчиків і кобилок. Дослідник відмічає, що вага тварин за цей період зростає майже в 4 рази і напереродні відлучення становить 200,5 та 203,0 кг відповідно статі. Разом з ростом промірів тіла збільшуються і індекси будови в 1,1-1,3 рази залежно від статі. Автор зазначає, що такий приріст екстер'єрного профілю можливий лише за повноцінного молока матері. Він встановив кореляційний зв'язок між надоями молока та промірами тіла молодняку – 0,79. Вивчивши середні показники якісного складу, дослідник відмітив, що молоко матері містить 10,01 % сухих речовин, зокрема 3,65 % протеїну та 5,49 % лактози, що і визначає ефективне зростання лошат в молочний період.

Проміри тіла ваговозів на різних тваринницьких відділках було досліджено Лютих С.В. та встановлено, що в середньому по всіх фермах висотні проміри складають 158,7 см з коливаннями від 151,0 до 163,0 см. Обхват грудей по різних відділеннях в середньому склав 200,3 см з динамічним коливанням від 191,0 до 211,0 см відповідно. При цьому щоденна виконана робота становила від 138920 до 390080 кг.м. по відділеннях (найбільший показник в Пятигирському). При розрахунку собівартості проведених транспортних робіт, порівнюючи з автотранспортом, відмічено, що соівартість одного дня при використанні коней – 363,3 грн., а транспорту – 835,5 грн., що підтверджує доцільність використання на прифермерських та

внутрифермерських роботах замість машин коней.

Зламанюк Л.М. та інші, аналізуючи ріст і розвиток рисистих коней, зазначають, що лінійні проміри тіла тварин пропорційно зростають і у віці два роки становлять: висота в холці 157,8-158,4 см у жеребців та 156,6-156,7 см у кобилок. При цьому коса довжина – 160,1-162,1 см в розрізі статей. Обхват груднини зростає до 173,1-179,1 см залежно від породи та статі коней, а п'ястка – до 19,5-20,0 см відповідно. Автори відмітили, що найкращий розвиток тулуба мали коні орловського рисака, ніж російського. Проміри тіла, як відмітили дослідники, пов'язані з роботоздатністю молодняку. Так, цей показник у жеребців становить від 2,21.2 до 2,27.7 хв.с., тоді як у кобилок коливається в межах 2,22.5-2,39.1 хв.с. Також виділено кількість бігових днів з найкращою швидкістю – 6,8-7,0 для жеребчиків та 4,4-6,9 для кобилок. При чому при підрахунку зазначено, що кращі показники мають орловські рисаки в розрізі статі.

Лінійні показники коней різних вікових категорій досліджував Пудгороцькі М.М., Харченко С.Г. та інші, встановивши кращий результат на «маршруті 80 см» в 56,1-60,9 балів для коней віком 12 років. При цьому висота в холці даного поголів'я становила 165,1-165,8 см, а обхват грудей – 189,9-192,5 см. При збільшенні «маршруту до 100 см» – кращий результат становив 50,2-56,8 балів за відповідних промірів на рівні 163,6-165, та 189,7-192,2 см. На «маршруті 120 см» результат роботоздатності – 52,5-54,2 балів за промірів – 165,6 та 166,8-167,6 см відповідно. Таким чином коні першого маршруту перевищували показники працездатності наступних маршрутів на 10,9 та 13,1 %.

Соболь О.М., зробивши аналіз сучасним технологіям вирощування коней, стверджує, що найбільші помилки в утриманні молодняку спортивного класу пов'язані з неправною подачею годівлі. Не отримуючи відповідну частку концентрованих щодня, коні втрачають привабливість зовнішню та знижують показники своєї жвавості. Також автор відзначає доцільність щодобової зміни підстилки, хоча б в зоні найбільшої забрудненості, так як це

також впливає на зовнішність та стан здоров'я тварини. При цьому відзначає, що коні забезпечують біорізноманіття, тому їх благополуччя є важливим аспектом розвитку галузі.

Сгоров Б.В. та інші практики, досліджуючи ефективність годівлі коней з використання концентратів-комбікормів, відмітили, що в основному тварини їдять концентровані корми закордонного постачання, а на вітчизняному ринку їх майже нема, що викликає занепокоєння більшості коневласників. Щоб встановити ефективність годівлі коней УВП були відібрані тварини масою 426,0 кг, з них контрольні їли комбікорм власного виробника, а дослідні – з концентратом яблучних вичавок в дозі 25,0 %. Слідкуючи за поведінкою, станом копит, волосяного покриву та етологічними рефлексами під час тренувань, дослідники встановили деякі відмінності в гематологічному профілі тварин. Так, кількість білірубіну в крові контрольного молодняка склала 29,8 до та 33,4 мкмоль/л після тренінгу, тоді як цей показник у дослідного поголів'я був 21,6 до та 24,2 мкмоль/л після тренінгу відповідно. Вміст фосфатази в крові піддослідних коливався в межах 119,3 і 142,0 до та 111,3 і 125,0 u/L після фізичних тренувань відповідно. Таким чином, доведено, що для спортивних коней є досить перспективним використання комбікормів, виготовлених за новітніми технологіями, що позитивно впливає на фізіологічний стан тварин та їх продуктивні рухи.

Контроль фізіологічних показників організму коней, особливо під час тяжких робіт та щільному графіку тренувань, є обов'язковим. Так, Максимович І. проаналізувала шумові звуки в серці коней спортивного напрямку. Нею було встановлено, що серед усіх дослідних тварин 12,0 % мали менше 16 дихальних рухів на хвилину та у 8,0 % була тахікардія після тренувань. Крім того, 6,7 % молодняка в результаті знизили працездатність. Клінічне значення проведених дослідів – це своєчасна профілактика здоров'я коней та при необхідності зменшення кількості та частоти навантажень.

За клінічними показниками крові можна аналізувати важкість фізичних навантажень, як вважають Луценко М. та Петрушко М. Колеги проаналізував

вплив фізичних навантажень на динаміку показників складу крові для коней різного віку встановили, що у коней віком 6-7 років під час тренувань чи роботи збільшується кількість гемоглобіну до 152,5 г/л, лейкоцитів до $8,4 \cdot 10^9/\text{л}$, а швидкість осідання еритроцитів – до 42,7 Мм/ч, що вказує на напруження організму та його відповідь у вигляді динамічних змін. У коней віком 8-15 років під час таких же навантажень зміна гемоглобіну складає до 144,5 г/л, а от інші зазначені показники навпаки зменшуються. У коней старшого віку (16-20 років) під час тренувань зміна показників наступна: гемоглобін підвищується до 146,1 г/л, лейкоцити – зменшуються до $6,92 \cdot 10^9/\text{л}$, а ШОЕ – підвищується до 42,6 Мм/ч, що пояснюється напругою організмом та деяким пошкодженням тканин під час фізичних навантажень.

Щоб покращити стійкість коней до умов навантаження, тренінгу, роботи дослідник Кабасова І.О. вважає, що потрібно проводити попередній відбір тварин за показниками нервової системи для тих чи інших видів спорту та змагань. Так, уникнення дискомфортичних відчуттів у коня під час тренувань, особливо змагань, коли є додаткові звуки та шуми, грає музика, велика наявність людей та інших тварин, можна забезпечити використанням додаткових прилаштувань до зброї та щоденними тренуваннями. Оцінюючи поведінкові рефлекси коней під час показових виступів, авторка виділила декілька типів нервової системи, при визначенні яких можна заздалегідь виявити придатність коня до того чи іншого напрямку використання, та оцінити стрес-реакцію тварини до найбільш розповсюджених подразників. Крім того, дослідниця вважає, що навіть інертні типи врівноважені чи навпаки можна підготувати правильно, щоб тварина спокійно реагувала на зміну факторів, в тому числі вирощування та навантажень. До того ж в крові коней усіх вікових груп спостерігається збільшення значення заліза в крові, що можна пов'язати з частковою руйнацією еритроцитів та вивільненням цієї сполуки. Таким чином, будь-яке напруження, тренінг або фізичні вправи викликають зрушення в гомеостазних показниках крові тварин, що є відповіддю на подразник.

Дослідження взаємозв'язку типу нервової системи та працездатних показників організму коня продовжили Петрушко М.П. та інші. Вони встановили, що відсоток стартів без штрафних очок під час конкуру у коней сильного рухливого типу ВНД складає від 48,4 до 60,0, тоді як у неврівноваженого та інертного типів – від 30,4 до 50,0 %. Тобто останні потребують додаткових навичок та тренувань, так як повністю не змогли реалізувати свій генетичний потенціал в спорті.

Окрім нервового стану коней досить важливим питанням під час їх використання, як вважає Галатюк А та інші, є профілактика захворювань, особливо герпес-вірусу, який, як і ринопневмонія, є великою проблемою галузі та потребує додаткових заходів ліквідації його прояву. При чому даний вірус вражає і нервову систему, тому проведення оздоровчо-профілактичних заходів є обов'язковим.

Попередником герпес-вірусу, як стверджує Галатю А., Бегас В. та інші, частіше всього є ринопневмонія, яка викликає респіраторне захворювання та спричинює зниження роботоздатності коней, а кобил – аборти. При чому автори зазначають, що сьогодні навіть вакцинування від цієї хвороби не дає гарантії та є недостатньо ефективним. Профілактикою даної хвороби є відповідний догляд за тваринами, надання їм оптимальних умов утримання, балансоване харчування та помірне використання при великих навантаженнях.

Імунопрофілактика грипу та інших хвороб, як вважає Мартинова О.Л., є необхідним заходом, при чому на 80,0 % поголів'я будь-якої ферми, клубу чи школи повинне бути вакциноване та мати імунітет для попередження розповсюдження захворювання.

Зниження імунобіохімічних показників організму коней при захворюваннях відмічають також Кривошия П.Ю. та Рудь О.Г. Імуносупресивна дія вірусних хвороб викликає зниження в крові загального білку, в тому числі альбумінів та глобулінів. Попередити та нейтралізувати

подібні захворювання можливо лише шляхом удосконалення умов вирощування, надання тваринам щоденних прогулянок тощо.

Іншою проблемою, окрім вірусних хвороб, в конярстві є артрит, який спричиняє виходу зі строю суглобів та зв'язок, тим самим ставлячи хрест на спортивній кар'єрі молодняка. Так, Іздепський В. та Іздепський А. говорять про те, що дана хвороба спричинена порушенням обміну сіалових кислот і для того, що поновити їх утворення, треба своєчасно проводити огляд тварин, звертати увагу на продуктивні рухи, слідкувати за тренінгом і розподілом навантаження. Підвищення концентрації цих кислот до 184,3 од.Геса в крові є сигналом негайного початку лікування, так як тварина може втратити свої потенційні робочі якості. Вже на 6 добу лікування кількість сіалових кислот в крові знижується до 172,5 од.Геса, а на 11 добу – до 121,7 од.Геса, що стимулює припинення розвитку погіршення стану суглобів і тварина починає без болю виконувати легкі навантаження. Таким чином, щоденний огляд коня, його суглобів, копит, спостереження та поведінкою дають змогу своєчасно знайти причину погіршення його стану.

Необхідно зазначити, що навіть коли лоша ще в утробі, то вже потрібно дбати про його безпеку та догляд, так як кобили мають специфічний організм, що відрізняє їх від інших тварин, і можуть абортувати на будь-якому терміні вагітності. Так, Прапірний В.В. зазначає, що проаналізувавши трупні зразки окремих органів абортіваних лошат, найбільше патоморфологічних змін зазнають такі органи, як гортань (85,7 %), серозні порожнини (100,0 %), легені (85,7 %), селезінка та печінка (по 57,1 %), трахея та дванадцятипала кишка (по 71,5 %) – при захворюванні матері на ринопневмонію. При чому автор відмітив, що новонароджений молодняк від таких матерів хворіє на рахитизм та гіпотрофію. Тому виявлення вірусу та своєчасне попередження, а у разі захворювання – лікування, дуже важливе для відтворення та використання коней у спорті.

Довгій Ю. та Сущук Г. зазначають необхідність забезпечення оптимальних умов утримання молодняка коней з обов'язковим проведенням

профілактики нематод, що призводять до мікроскопічних змін у внутрішніх органах, особливо в печінці та легенях. Практики зазначають, що інвазовані коні мають підвищений рівень лейкоцитів в крові до 15,79 Г/г (в контролі 10,61 Г/г), наявність базофілів в лейкограмі – 2,83 % (у здорових 0-0,8 %), зростання нейтрофілів-П – до 7,2 % (у контролі 4,5 %). Після початку негайного використання антигельмінтиків, вже на 21 добу молодняк почував себе краще та відновлював гомеостаз кров'яних структур. Таким чином, одним з головних питань при вирощуванні тварин є своєчасне проведення усіх профілактичних заходів щодо забезпечення належного рівня їх здоров'я.

За повідомленням Чебана В., умови вирощування коней та їх тренування впливає на жвавість при змаганнях та виступах. Так, він зазначає середню жвавість рисаків в різних заводах та господарствах від 2,23.5 до 2,27.2 хв.с. для молодняку віком 2-3 роки. Для більш дорослих цей показник становить від 2,03,5 до 2,16.8 хв.с. Однак дослідник відмітив, що найнижчі показники роботоздатності на сьогодні в підприємствах країни у коней французької рисистої.

Фізичні вправи молодняк починає виконувати зразу після відлучення і з кожним місяцем життя інтенсивність та важкість навантажень додається. Для підтримання свого здоров'я та розвитку показників працездатності молодняк потребує ще більше енергії як відмічено дослідниками Елліс А. та Саастамойненом М. Крім того, дуже важливе надходження до організму кальцію (до 1,5 % від маси), що є бетонною конструкцією кісток. Не менш важливе споживання жиророзчинних вітамінів, особливо групи В, так як тренування, стресові фактори викликають у лошат порушення синтезу та обміну цих речовин.

Детальні правила складання раціонів годівлі та їх вплив на умови вирощування коней різного віку наводять в своїх працях Карасу Г.К. та Хантінгтон П. Вони зазначають, що тільки адаптовані до потреб раціони можуть забезпечити реалізацію потенційної роботоздатності молодняку коней. Благополуччя та життєздатність коней є результатом щоденної праці і

буде мати свою винагороду під час участі тварин в змаганнях різних рівнів та займанні призових місць.

Навіть невимогливі породи коней потребують якісного вирощування та годівлі як зазначають Марчук О.О. та Лавринюк О.О. За табунно-пасовищного вирощування молодняк може на 50,0 % самостійно корегувати свій щоденний раціон, вибираючи найкращі сорти рослин, а в умова денників – забезпечення годівлею оптимальної структури покладається на спеціалістів підприємства. Особливо ретельно необхідно підбирати кормові структури в період щоденного тренінгу молодняку, так як в цей період молодий організм відчуває напругу, яку треба компенсувати надлишком енергії корму. Практики встановили, що під час випробовувань та навантажень молодняк повинен одержувати не менше 1,0 % від загальної кількості премікс, що позитивно впливає на роботоздатність та підтримання здоров'я. Окрім того, бажано щоб коні одержували по 0,5-0,7 кг щоденно меляси, як постачальника цукрі до організму та попередника вуглеводного гомеостазу в організмі.

Основні ознаки коней та їх динамічні зміни вивчали Ільницька Т. та Сидоренко О., які зробили аналіз та навели порівняння основних промірів тіла коней поліського походження. За їх дослідженнями середня висота в холці таких коней сягає 136,5 см, а обхват груде – 159,2 см. Поодинокі жеребці можуть досягати до 145,0 см заввишки та 172,0 см в обхваті груднини. При вирощуванні та тренінгу коней даної популяції найбільш продуктивними рухами є рись та крок, які ефективно можуть використовуватися як показники роботоздатності при перевезеннях товарів на малі відстані, внутрішньофермерських перевозках тощо. Цінність таких коней полягає у спокійному норові, не прояві агресивності по відношенню до людини поряд зі спокійним ставленням до зовнішніх подразників та змін. Вирощування даних коней може сприяти розширенню спортивних шкіл для дітей, реабілітаційних клубів тощо.

Таким чином, екстер'єрні особливості росту і розвитку молодняку залежать не тільки від успадкованих якостей батьків, але і від правильно

організованих умов вирощування та тренінгу.

2.2. Особливості формування показників працездатності молодняку української верхової породи

Перехід до ринкової економіки супроводжувався численними викликами, зокрема періодичними кризами, різкими коливаннями, а також зростанням цін на енергоносії та інші матеріали. У таких умовах конярство, як і більшість галузей тваринництва, зазнало значних труднощів.

Недостатнє фінансування та нестабільна економічна ситуація призвели до суттєвого скорочення чисельності племінних коней різних порід, порушення усталених технологій вирощування, тренування молодняка та його заводського випробування, внаслідок чого знизилася якість поголів'я, що зумовило зменшення попиту на вітчизняних племінних коней як усередині країни, так і на міжнародному ринку.

На світовому рівні відносно легко можна поповнювати генофонд за рахунок закупівлі коней, однак це призведе до втрати українських національних порід, а їхнє збереження – культурна спадщина. Однією з таких є українська верхова.

Аналізуючи тенденції розширення кінних ферм і заводів, а також динаміку чисельності порід, Гладій М., Бондаренко О. та інші наголошують, що коней УВР розводять 28 суб'єктів різних форм в Україні. При цьому кількість цінних жеребці та кобил маточного стада – 77 та 567 голів відповідно, а також 535 – молодняка рівного віку. Сама порода цінна своїми якостями адаптації та пристосування, працездатність та спокійним норовом, універсальністю використання в будь-якому виді спорті та для реабілітаційно-навчальних закладів.

Племінна цінність та спортивна роботоздатність коней УВП є основною досліджень, проведених Ткачової І.В. на базі репродукторів та заводів країни. Так, дослідниця зазначає, що цінність породи пов'язана з адаптаційними можливостями таких коней, тому для відтворення відбирають кращих, з

промірами тіла – висотні на рівні 165,3-169,2 см, обхват грудей в межах 190,5-195,7 см. При цьому показники роботоздатності повинні відповідати вимогам: середній результат виступів – не менше 59,3 %, коефіцієнт активності виступів – не менше 2,24. Дотримання стандарту та відбір найкращих дасть змогу поліпшити існуючих тварин та розширити їх чисельність.

За даними Белікової К.В., Ткачової І.В. та інших, при створенні коней породи УВ велику роль зіграли тракенени, які передали майбутньому селекційному досягненню свої навички до швидкого кидку, стрибковий рефлекс та генетичні можливості спортивного використання, так як на сьогодні найбільшу частку в спорті у світі займають саме тракененські коні. За даними досліджень впродовж століть відмічено зростання до 51,5 % переможців призових місць тварин УВП.

Латка О.М. своїми результатами праці підтверджує, що оптимальні висотні проміри плідників УВП становлять в межах 165,0-171,2 см, а обхват груднини – від 192,3 до 201,8 см. У конематок дані показники сягають 161,0-171,0 та 188,0-202,0 см відповідно. Аналізуючи відтворні якості маток, автор зазначає, що серед піддослідного поголів'я відсоток нормально ожереблених становить на рівні 62,5-84,6 по господарствам країни. Дана порода є цінною не лише за свої показники роботоздатності, але і елегантністю та гармонійністю будови що досить важливо при участі в таких видах спорту як виїздка.

Колектив авторів Россомаха В., Ковальова Т. та інші промоніторили генетичні зміни в породі та дійшли висновку, що вона перебуває у стані динамічного розвитку за рахунок постійного вдосконалення та оптимізації умов вирощування. Так, на основі еритроцитарних дослідів антигенів встановили, що впродовж двох десятиліть в центральних зонах генетична відстань між поколіннями в породі зросла і складає 0,23, тоді як в інших районах – коливається від 0,10 до 0,14. Дані результати свідчать про збіднення генофонду породи та відсутністю консолідації показників.

Скорочення поголів'я коней в країні, як стверджує Кукла О.Л., призвело до перебудови собівартісних показників їх вирощування. Так, собівартість кормових ресурсів при використанні коней становить в середньому 37,5-46,7 %, що значно менше ніж в інших галузях при вирощуванні тварин. Собівартість утримання репродуктивного стада плідників та конематок на сьогодні складає 78,0-98,0 % і потребує додаткових капітальних інвестицій, що робить галузь не досить рентабельною. При вирощуванні ж коней верхового класу ці витрати скорочені до 44,6-46,1 % в загальній структурі витрат. Систематизація грошових вкладень у вирощування має бути чіткою, адже від неї залежить збереження всього генофонду породи.

Латка О.М. вивчала особливості використання різних методів розведення коней УВП в господарствах та встановила, що чистопородне маточне поголів'я має індекс масивності та костистості на рівні 117,8 та 12,37 %. Беручи до уваги коней I та II покоління ці показники становлять 117,4 і 12,26 у I та 117,9 і 12,30 % і II відповідно. При цьому ефективність використання даного поголів'я в племінному сенсі не досягає і 5,0 %, тоді як залучення до спортивних змагань та випробувань з ефективними результатами – більше 20,0 %.

Таким чином, оцінюючи позитивні сторони використання коней УВП, слід зазначити, що генетичний потенціал, роботоздатність, якість участі в змаганнях, гармонійність будов тощо не можуть бути реалізовані без відповідних умов вирощування та використання.

3. МАТЕРІАЛ, ОБ'ЄКТ ТА УМОВИ ДОСЛІДЖЕНЬ

3.1. Умови проведення досліджень

Кінноспортивна школа розміщена в Дніпрі та має певну кількість коней різних порід. Загальна чисельність – 175 голів, з них 77,0 % – коні УВ породи. Крім того, підприємство має коней рисистих та напівкровних порід: орловська рисиста, вестфальська, французська тощо.

Саме підприємство розташоване на околиці міста поряд зі ставком, що робить місцевість більш привабливою для відпочинку оточуючих та приїжджих.

На території господарства є конюшні як для власних коней, так і гостей, які майже повністю заняті під час проведення в школі змагань та випробувань різних рівнів.

Конюші усі денникового типу (рис.1) та мають два виходи по середині в додаткове приміщення, яке з'єднане з навісом для зберігання сіна.

Рис.1. Внутрішня будова конюшні

В кожному деннику розміщено по одному коню, так як площа – не більше 12 м². Таке утримання дозволяє персоналу та тренеру приділяти увагу кожній індивідуально тварині та якісно проводити годівлю.

Школа має свій виїзdkовий манеж – де проводять тренування та змагання з виїздки, конкурний – де проводять тренування зі стрибками через перешкоди та ями та самі змагання, також маєcься критий манеж для тренувань під час негоди. Додатково є загони для щоденних прогулянок коней та вся територія має багато доріжок та стежок для катання на конях, в тому числі біля озерця.

Таким чином, сама територія підприємства невелика, але компактно розташовані конюшні та додаткові приміщення дають змогу ефективно використовувати вільні доріжки, загони та стежки для своєї діяльності.

3.2. Мета, матеріал та методика

Метою роботи було встановлення особливостей технології вирощування молодняку коней УВ породи в умовах кінноспортивного закладу.

Матеріалом була документація господарства, а також результати власних спостережень та досліджень.

Методикою роботи було:

- встановити особливості росту і розвитку молодняку УВ породи в закладі та порівняти з іншими підприємствами та стандартними показниками;
- дослідити статевий та віковий склад коней даної породи в навчальному закладі;
- проаналізувати умови вирощування та догляду;
- зробити аналізу технічним результатам змагань на території школи;
- сформулювати висновки та пропозиції щодо наявних умов вирощування молодняку в господарстві.

Під час досліджень встановлено вагу та проміри тіла коней УВ породи різного віку. На основі них розраховані індекси тілобудови за загальними формулами.

Умови вирощування та годівлі вивчені за наявними спостереженнями та раціонами харчування коней різного віку та статі в господарстві.

На основі технічних результатів декількох змагань було встановлено ефективність проведених щоденних тренувань коней.

В кінці роботи є висновки та надані пропозиції навчальному закладу-школі щодо технології вирощування молоняку.

4. ТЕХНОЛОГІЯ ВИРОЩУВАННЯ МОЛОДНЯКУ КОНЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ВЕРХОВОЇ ПОРОДИ

4.1. Характеристика поголів'я

Школа має не так багато коней – 175 голів. З них тварини української верхової (УВ) – 135 голів. Статевий та віковий розподіл коней даної породи представлено в таблиці 1.

Таблиця 1.

Розподіл тварин породи УВ за статтю та віком

Вік тварин, р.	Кобили	Жеребці/мерини	Всього
1,0-1,5	3	1	4
1,5-2,0	9	7	16
2,0-2,5	9	12	21
2,5-3,0	14	17	31
3,0-5,0	15	18	33
Старше 5,0	11	19	30
Разом	61	74	135

В школі 77,0 % поголів'я представлено породою УВ, яка є універсальною, кращою серед верхових порід в Україні та не вибаглива до умов утримання і догляду.

За даними таблиці 1, в господарстві 61 голова кобил та 74 – жеребців/меринів. У віковому складі кобили поділяються на: віком 1,0-1,5 року – 3 голови, 1,5-2,0 та 2,0-2,5 роки – по 9 голів, 2,5-3,0 роки – 14 голів, 3,0-5,0 роки – 15 голів та старше 5 років – 11 голів.

Серед жеребців меринів УВ нараховується віком 1,0-1,5 роки – 1 голова, 1,5-2,0 роки – 7 голів, 2,0-2,5 роки – 12 голів, 2,5-3,0 роки – 17 голів, 3,0-5,0 років – 18 голів. Решта 19 голів – старше 5,0 років.

Структурний розподіл представлено в гістограмі на рис.2.

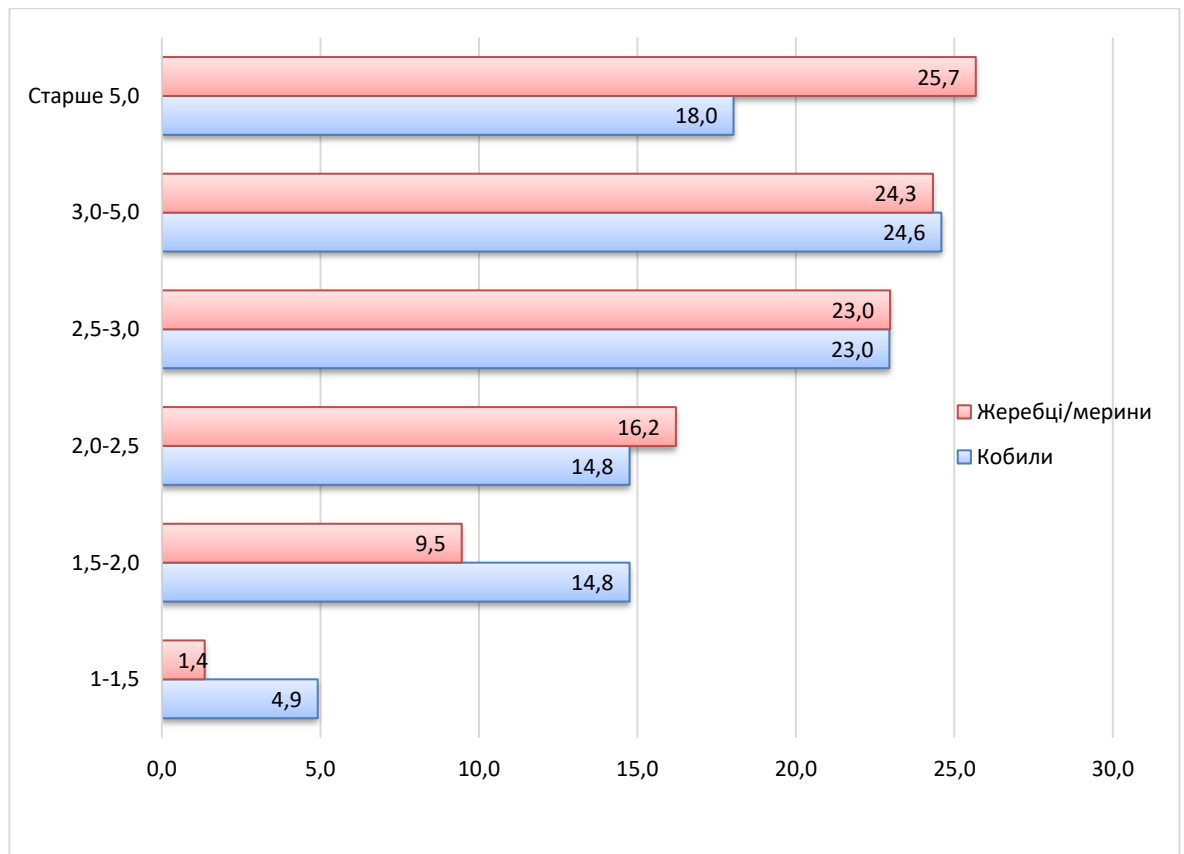

Рис.2. Структурний віковий та статевий розподіл тварин

За даними гістограми, в розрізі породи 45,2 % кобил та 54,8 % жеребців/меринів. Серед кобил найбільше тварин віком 3,0-5,0 та 2,5-3,0 роки – 24,6 та 23,0 % відповідно. Кобил віком старше 5,0 років нараховується 18,0 %. Молодняку кобил віком 1,0-1,5, 1,5-2,0 та 2,0-2,5 років – відповідно 1,4; 14,8 та 14,8 %.

Серед жеребців/меринів найбільший відсоток тварин віком 2,5 роки і старше: 2,5-3,0 роки – 23,0 %, 3,0-5,0 років – 24,3 %, старше 5,0 років – 25,7 %. Молодняк цієї статі представлено віковим розподілом 1,0-1,5 – 1,4 %, 1,5-2,0 роки – 9,5 % та 2,0-2,5 років – 16,2 %.

Таким чином, в господарстві найбільшу кількість коней породи УВ представлено дорослим поголів'ям старше 3,0 років.

4.2. Ріст і розвиток молодняку

Контроль за ростом і розвитком молодняку коней в господарстві

здійснюють шляхом регулярного зважування та антропометричних вимірювань, зокрема взяття промірів та розрахунки індексів тілобудови. Отримані дані порівнюють із нормативними шкалами росту.

Показники росту і розвитку коней породи УВ наведено в таблиці 2.

Таблиця 2.

Жива маса та проміри тіла коней

Вік тварин, р.	Жива маса, кг	Промір, см			
		висота в холці	довжина тулуба	обхват грудей	обхват п'ястка
1,0-1,5	255,9±21,37	145,5±8,39	143,6±5,13	167,2±7,12	16,3±2,53
1,5-2,0	284,5±16,93	148,6±10,73	147,3±7,39	169,4±5,39	16,8±3,71
2,0-2,5	357,2±13,38	155,9±11,27	156,1±8,51	172,0±6,63	17,1±4,22
2,5-3,0	386,7±15,61	161,0±8,91	162,4±7,32	176,6±9,61	17,6±3,64
3,0-5,0	462,3±10,24	165,3±10,56	166,3±8,61	180,2±8,69	18,2±1,97
Старше 5,0	486,7±6,73	166,9±12,34	168,3±11,27	184,3±9,84	18,7±2,14

За даними таблиці, молодняк надходить в школу з живою масою 255,9±21,37 кг з висотою в холці 145,5 см. З віком відмічено зростання і ваги, і висотно-широтних промірів. Так, у віці 1,5-2,0 роки молодняк важить 284,5 кг, у віці 2,0-2,5 роки – 357,2 кг, 2,5-3,0 роки – 386,7 кг, а у віці 3,0-5,0 – 462,3 кг. В ці періоди висотні проміри наступні – 148,6 см у 1,5-2,0 роки, 155,9 см у 2,0-2,5 роки, 161,0 см у 2,5-3,0 роки, 165,3 см у віці 3,0-5,0 роки. Обхват грудей, як показник розвитку грудної клітини та легенів, відповідно становить 169,4; 172,0; 176,6 та 180,2 см. Обхват п'ястка – 16,8-18,2 см відповідно періоду життя. Слід відмітити, що коні старше 5,0 років важать 486,7 кг в середньому, а висота в холці таких тварин становить 166,9 см, обхват грудей 184,3 м, а

обхват п'ястка – 18,7 см.

У разі відхилення фактичної маси і промірів від норми, в господарстві коригують раціон годівлі та умови тренувань.

На основі середніх промірів встановлено індекси будови тіла коней різного віку породи УВ – таблиці 3.

Таблиця 3.

Індекси будови тіла, %

Вік тварин, р.	Індекс				
	формату	обхвату грудей	компактності	обхвату п'ястка	масивності
1,0-1,5	98,69	114,91	116,43	11,20	175,88
1,5-2,0	99,12	113,99	115,00	11,31	191,45
2,0-2,5	100,13	110,33	110,19	10,97	229,12
2,5-3,0	100,87	109,69	108,74	10,93	240,19
3,0-5,0	100,61	107,20	108,35	11,01	279,67
Старше 5,0	100,84	107,43	109,51	11,20	291,61

За даними таблиці 3, з віком у молодняку УВ породи збільшується індекс формату від 98,69 до 100,84 %, що свідчить про зростання (подовження) тулуба в довжину.

Індекс обхвату грудей з віком коливається в межах 114,91 до 107,43 %, а індекс компактності – від 116,43 до 109,51 %. Таке поступове зменшення цих двох індексів вказує на зниження відносної ширини тіла порівняно з довжиною.

Індекс обхвату п'ястка не має чіткої тенденції і залишається відносно стабільним на рівні 11,2-10,93 %, що характерно для коней верхових порід.

Індекс масивності значно зростає з віком від 175,88 до 291,61 %, що свідчить про збільшення загальної маси та об'єму тіла збільшення маси по відношенню до висоти в холці.

Таким чином, розраховані індекси будови підтверджують динамічний розвиток і ріст коней в школі, що забезпечується відповідним доглядом, вирощуванням та тренуванням молодняку.

Так як коні школи приймають участь в різних випробуваннях та змаганнях поряд з тваринами даної породи інших господарств, то нами була проведена оцінка дорослих тварин за показниками екстер'єру (таблиця 4).

Таблиця 4.

Екстер'єрні особливості коней української верхової віком
3,0-5,0 років, см

Господарство/ школа	Проміри, см			
	висота в холці	довжина тулуба	обхват грудей	обхват п'ястка
1	2	3	4	5
СДЮШОР (м.Дніпро)	166,9±12,34	168,3±11,27	184,3±9,84	18,7±2,14
КСК «Імпульс» (м.Полтава)	165,1	165,0	183,9	18,9
± до КСК «Імпульс»	+1,8	+3,3	+0,4	-0,2
Покровська ДЮКСШ ТОВ «Україна»	166,2	166,4	186,1	19,1
± до ТОВ «Україна»	+0,7	+1,9	-1,8	-0,4
КСК «Озерище» (м.Дніпро)	164,5	165,0	185,0	18,7
± до КСК «Озерище»	+2,4	+3,3	-0,7	-
КСК «Кавалькада» (м.Запоріжжя)	163,7	164,2	179,8	18,5

Продовження таблиці 4.				
1	2	3	4	5
± до КСК «Кавалькада»	+3,2	+4,2	+4,5	+0,2
6. Стандарт породи	164,0	164,5	185,0	19,0
7. Відхилення від стандарту породи	+2,9	+3,8	-0,7	-0,3

За даними таблиці 4, спортивні коні віком 3,0-5,0 років школи порівняно з ровесниками інших господарств досить високі та довгі. Так, за висотою в холці вони випереджають однолітків різних підприємств на 0,7-3,2 см, а за довжиною тулуба – на 1,9-4,2 см.

За обхватом грудей коні школи трохи поступаються тваринам інших господарств – на 0,7-1,8 см, а за обхватом п'ясті – 0,2-0,4 см, що не є критичним показником.

Цікаві порівняння зі стандартом породи. Так, спортивний молодняк школи переважає за показниками стандарту породи за висотою та довжиною – на 2,9 та 3,8 см відповідно. Але за обхватом грудей поступається стандартним показникам на 0,7 см, а за обхватом п'ястки – на 0,3 см.

Таким чином, за ростом і розвитком молодняк УВ породи в господарстві оцінюється задовільно, маючи свої переваги та недоліки, але незначні відхилення від стандартних показників не порушує процеси вирощування і не є показником виключення зі змагань.

4.3. Особливості утримання спортивних коней

Утримання спортивних коней вимагає особливої уваги до їхнього здоров'я, харчування та умов життя. Можна визначити кілька ключових аспектів, що формують оптимальні умови. По-перше, це простір. Коні є своєрідними тваринами, і вимагають простору до руху. Сама тайня повинна

бути в чистоті, сухою та добре провітрюваною. Також важливо забезпечити коням доступ до загонів вигулу, щоб вони могли активно рухатися.

По-друге, це оптимальні годівля. Харчування коней має бути збалансованим і відповідати їхнім потребам по всім поживним речовинам. При цьому основу раціону складають сіно, як джерело грубих кормів, та концентровані корми. Важливо враховувати інтенсивність тренувань, вікові особливості та стан здоров'я коня. Додатково потрібно включати вітаміни та мінерали, кщо тварина виконує складні вправи та роботу.

По-третє, коні повинні мати постійний доступ до свіжої та чистої води, яка не містить шкідливих бактерій та патогенів. Це особливо важливо після фізичних навантажень, але не можна забувати, що поїти коня зразу після тренувань – не бажано.

В-четвертих, це своєчасний огляд та створення оптимальних умов догляду: регулярний догляд за шерстю, копитами та загальним станом коня є необхідним і включає в себе чищення, підковування та ветеринарний огляд. При цьому оглядати тварину треба щодня, так як вже по волоссяному покриву можна зрозуміти відхилення в його здоров'ї.

В-п'ятих, регулярні тренування: спортивні коні потребують регулярних фізичних навантажень, які повинні бути адаптовані до їхніх можливостей і цілей. Однак важливо не перевантажувати тварину, щоб уникнути травм та пошкоджень.

В кінноспортивній школі забезпечення всіх цих аспектів є головним, так як підтримувати здоров'я та продуктивність спортивних коней – це основа цілі підприємства.

Так як в закладі відсутня система відтворення, то до стайні переважно завозять вже дорослих тварин, рідше – молодняк у віці 1-1,5 року. Тут тварини проходить заїздку, якщо ще не пройшли її попередньо, та початковий тренінг під керівництвом тренері і спортсменів школи.

Утримують молодих тварин у денниках з висотою стелі в стайні 3 метри, двері в денниках – 2,4 метра з врахуванням особливостей зросту коней. Частина

перегородок (до 1,4 м) виготовлена з суцільних дерев'яних дощок, частина – з металевих ґрат, що забезпечує безпеку тваринам та оглядовість.

Кожен денник обладнаний годівницею та поїлкою, а саме приміщення вентильовується природним способом. Природна витяжна, що підходить за умови правильного повітрообміну. В якості підстилки підприємство використовувати гіпоалергенні та абсорбуючі матеріали (тирса, солома).

Таким чином, відсутність елементів відтворення в господарстві є нормальним явищем, так як основна ціль діяльності – тренінг тварин та навчання верховій їзді дітей.

Одним з головних питань на будь-якому підприємстві є забезпечення своїх тварин кормами доброї якості. Школа, так як є на державному утриманні, але має і кошти інвестування, для годівлі коней використовує сіно, концентровані, коренеплоди та різні кормові добавки залежно від потреби. Раціон годівлі – в таблиці 5.

Таблиця 5.

Щоденний раціон годівлі, кг

Корм	Кобили	Жеребці/мерини
Сіно лугове або різнотразне	9,3	11,4
Солома вівсяна	2,0	2,5
Овес	2,5	3,1
Ячмінь-кукурудза	1,1	1,2
Морква	2,0	2,5
Макуха	0,5	0,5
Висівки	1,0	1,0
Сіль кухонна	0,027	0,033
Премікс	0,25	0,35

За даними таблиці 5 щоденно кобили з'їдають 9,3 кг сіна, 2,0 кг, а жеребці – 11,4 та 2,5 кг відповідно. В якості концентрованих тварини

отримують 2,5-3,1 кг вівса та дерть ячмінь+кукурудза – 1,1-1,2 кг залежно від статі. Добова даванка моркви – 2,0-2,5 кг відповідно. Для покращення роботи шлунка та кишечника – висівки в кількості 1,0 кг. Крім того, тварини отримують макуху соняшника – по 0,5 кг та премікс – по 250-350 г на голову.

Структура раціону по статям представлена на рис. 2 та рис 3.

Згідно структури раціону дорослі кобили щоденно отримують 49,0 % сіна, 11,0 % соломи, 14,0 % вівсу, 6,0 % дерті ячменю-кукурудзи та 11,0 % моркви. Крім того, 5,0 % висівок пшениці, 3,0 % макухи соняшнику та 1,0 % преміксу.

Згідно структури раціону жеребці/мерини отримують 50,0 % сіна лугового чи різнотравного, 11,0 % вівсяної соломи, 14,0 % вівса, 5,0 % дерті ячменю+кукурудзи та 11,0 % моркви. Решта – 9,0 % це макуха, висівки та премікс.

Рис. 2. Структура раціону для кобил

Рис.3. Структура раціону для жеребців/меринів

Велику увагу приділяють годівлі молодняку, так як тренування щоденні забирають у них багато енергії. Крім того, на другому році життя у коней спостерігається більш активне зростання довжини та об'єму тулуба порівняно з висотою в холці, спині та крижах. Тому повноцінне харчування та достатній руховий режим відіграють ключову роль у формуванні правильної будови тіла коней. Структура раціону для молодняку – на рис. 4.

За рис.1. до щоденного раціону молодняку віком 1,5-2,0 роки входять 50,0 % сіна, 6,0 % соломи, 16,0 % + 6,0 % концентрованих у вигляді вівса та дерті ячменю-кукурудзи, 12,0 % моркви, 6,0 % висівків та 3,0 % макухи. Також молодняк отримує щоденно 1,0 преміксу.

Таким чином, із зростанням приросту тіла молодняк споживання сухої речовини, енергії, протеїну та інших речовин зростає, тому господарство намагається забезпечити потребу молодняку на 100,0 %, використовуючи і кормові домішки, і балансування раціону.

Рис.4. Структура раціону для молодняку

4.4. Тренінг та його результати

Ефективне та гуманне тренування коней є запорукою формування в них спокійного характеру та слухняності, що дуже важливо при використанні коней в усіх класичних видах спорту.

В школі починають тренувати коней із віку, з якого вони прибули в господарство, приділяючи увагу їх стану здоров'я та продуктивності рухів, спочатку простих, а потім ускладнених.

В кінноспортивній школі основними критеріями тренінгу коней є:

1. Повага до психології коня, так як від цього залежить ефективність проведення всього тренувального процесу:

- тренування повинно враховувати природні інстинкти: уникнення небезпеки, потребу в безпеці, соціальність, контакт із іншими кіньми під час прогулянок тощо;

- важливо формувати довіру між конем і людиною, особливо це необхідно при виїзді, коли вершник повинен вміло керувати твариною без наявних ознак, а тільки голосом, шенкелем, поводом і кінь повинен розуміти ці команди.

2. Поступовість і системність проведення тренувань:

- уроки мають йти від простого до складного, від простих вправ та алюрів до більш ускладнених та видовищних;
- не можна перевантажувати коня одразу великою кількістю нової інформації, а поступово привчати до зміни алюрів, вправ, поворотів тощо.

3. Консистентність і чіткість команд та виконання вправ:

- команди повинні бути однаковими, чіткими та повторюваними через визначену кількість часу;
- тренер має бути послідовним у вимогах і реакціях, використовувати принцип заохочення і в ніякому разі не заламувати молодих коней.

4. Позитивне підкріплення сприяє запам'ятовуванню вправ та команд:

- використання ласощів, голосової похвали, погладжування як нагороди за правильну дію та виконані вправи;
- уникнення фізичного покарання або жорстокого поводження, так як вони викликають у тварини агресивність і потім ще й помсту.

5. Фізичний стан коня є показником правильності дій вершника і тренера:

- перед тренуванням важливо переконатися, що кінь – здоровий, не відчуває болю або проблем із рухом, не втомлений та готовий до роботи;
- режим тренувань має враховувати витривалість і вік коня: надмірні фізичні навантаження можуть спричинити хвороби та смерть тварини (задишки, інфаркти тощо).

6. Безпечне середовище повинно забезпечувати ефективність тренувань:

- місце тренування повинно бути безпечним, без сторонніх подразників, звуків, сторонніх людей тощо;
- важливо забезпечити належне обладнання, включаючи амуніцію та спорядження, яке не травмує коня.

7. Індивідуальний підхід до кожної тварин є необхідним, так як особливості вищої нервової системи, темпераменту та інших ознак впливають на підбір навантажень щоденних та схем тренувань:

- кожен кінь має свій темперамент, фізичні особливості й рівень підготовки;

- тренер та вершник мають адаптувати методику та схеми навантажень під конкретну тварину.

8. Регулярність проведення тренінгу формують у тварини правильність виконання, граціозність та красиві продуктивні рухи. Тренування повинні бути регулярними, але не надмірно частими – необхідно давати час на відпочинок і засвоєння інформації, тому тренінг поєднують з прогулянками, випасом, грою в загонах тощо.

В школі перед початком тренування проводять розминку, щоб розігріти та підготувати м'язи коня до навантажень. Це може бути легка їзда або прогулянка.

Під час проведення тренувань в школі вправи можуть варіювати в залежності від цілей тренування: стрибки різної висоти та конструкції, маневри або швидкісні пробіги. Важливо поступово збільшувати навантаження, а після інтенсивного тренування необхідно дати коню час на відновлення.

При тренуваннях забезпечення коня достатньою кількістю води та збалансованим харчуванням є критично важливим для його здоров'я та продуктивності. Треба спостерігати за поведінкою та фізичним станом коня, щоб вчасно виявити можливі проблеми та почати лікування при необхідності.

Загалом, тренування верхових коней в господарстві вимагає уважності та знань, щоб забезпечити їхнє благополуччя та досягнення найкращих результатів.

В школі проводять кінноспортивні змагання різних рівнів та маршрутів, при цьому участь приймають як коні господарства, так і запрошені тварини з інших шкіл та підприємств.

В таблиці 6 представлені технічні результати проведення тренінгу на маршруті «Гран-Прі».

Таблиця 6.

Технічні результати проходження маршруту «Гран-Прі» кіньми різних господарств
(12 херделів, висота 130,0 см)

Господарство	Результати			
	Ш.о.	Час, хв.с	Перестрибування, Ш.о.	Перестрибування, час, хв.с.
СДЮШОР (м.Дніпро)	0	73,65	0	23,96
КСК «Імпульс» (м.Полтава)	0	76,73	0	24,66
Покровська ДЮКСШ ТОВ «Україна»	0	67,01	-	-
КСК «Озерище» (м.Дніпро)	12	78,03	-	-
КСК «Кавалькада» (м.Запоріжжя)	16	76,41	-	-

За даними таблиці 6 результат спортивних коней в змаганнях «Гран-Прі» становить 73,65 хв.с без штрафних очок. Перестрибування усіх перешкод становило 23,96 хв.с також без штрафних очок і завалювання херделів.

Якщо порівняти технічні результати даного маршруту, то коней школи переважали за проходженням дистанції лише тварини Покровської ДЮЮКСШ: їх результат 67,01 хв.с., але участь в перестрибуванні дані коні не приймали.

По іншим господарства результат проходження дистанції склав 76,41-78,03 хв.с., що на 3,0-4,5 хв.с. більше ніж у коней нашої школи.

Також спортивне поголів'я школи приймало участь у змаганнях «Відкритий клас», технічні результати якого представлені в таблиці 7.

Таблиця 7.

Технічні результати проходження маршруту «Відкритий клас»
(дистанція 600,0 м, кількість херделів – 16, висота 120,0 см,
загальний оціночний бал – 10)

Господарство	Показник			
	Ш.о	швидкість, м/хв.	кількість пройдених херделів	Загальний бал
СДЮШОР (м.Дніпро)	1	352,1	12	8,9
КСК «Імпульс» (м.Полтава)	2	341,3	11	7,6
Покровська ДЮКСШ ТОВ «Україна»	0	348,5	12	9,2
КСК «Озерище» (м.Дніпро)	2	355,1	8	7,9
КСК «Кавалькада» (м.Запоріжжя)	0	346,2	12	8,2

За даними таблиці 7, спортивні коні школи проходили задану дистанцію зі жвавістю 352,1 м/хв., що швидше за тварин КСК «Імпульс», ТОВ «Україна» та КСК «Кавалькада»: коні даних підприємств проходили маршрут зі швидкістю 341,3-348,5 м/хв. Молодняк коней школи за даним показником поступався тваринам КСК «Озерище» – 355,1 м/хв.

Треба відмітити, що даний маршрут мав 16 херделів, з яких тварини школи пройшли 12 успішно. Коні інших господарств пройшли від 8 до 12 перешкод.

Загальний бал спортивний молодняк школи отримав за маршрут «Відкритий клас» – 8,9 балів, поступаючись лише тваринам ТОВ «Україна» (9,2 бали відповідно). За даним показником коні школи переважали тварин інших підприємств на 0,7-1,3 бали, що вказує на досить високі їх робочі якості.

Також у школі було проведено змагання з виїздки, як одного з видовищних та красивіших видів кінного спорту. Результати цих випробувань представлено в таблиці 8.

Таблиця 8.

Результати проведення змагань з виїздки
(кількість вправ за 1 годину, найвищий бал – 10)

Господарство	Пройдені вправи					Бал
	осаджування	подовження темпів руху	напівпіруети	піруети	піаффе	
СДЮШОР (м.Дніпро)	8	12	12	4	5	9,7
КСК «Імпульс» (м.Полтава)	8	11	13	6	4	9,7
Покровська ДЮКСШ ТОВ «Україна»	6	10	11	4	5	9,5
КСК «Озерище» (м.Дніпро)	9	12	10	3	4	9,0
КСК «Кавалькада» (м.Запоріжжя)	7	12	12	3	3	9,0

За даними таблиці 8 змагання з виїздки включають окрім простих алюрів складні вправи, такі як осаджування, подовження руху, напівпіруети та піруети, пасаж. Спортивні коні школи отримали загальний бал проходження змагання 9,7, виконавши за годину іспиту такі вправи як осаджування 8 разів, подовження руху – 12 разів, піруети та напівпіруети – 4 та 12 разів відповідно, піаффе – 5 разів. Слід відмітити, що найскладнішими є піаффе та піруети і напівпіруети, але коні школи повній мірі виконали ці вправи.

Якщо порівняти результати з виїздки коней інших підприємств, то спортивним коням школи поступалися тварини на виконання найбільш

складних вправ КСК «Кавалькада» та КСК «Озерище». Коні цих господарств виконали менше піруетів, напівпіруетів та піфе, маючи загальний бал 9,0.

Таким чином, на основі технічних результатів пройдених змагань можна констатувати, що досить висока результативність молодняку пов'язана з правильно підібраними навантаженнями та вправами під час щоденних тренувань.

5. ЕКОЛОГІЧНІ ТА ВЕТЕРИНАРНО-ПРОФІЛАКТИЧНІ ЗАХОДИ В КОНЯРСТВІ

Екологічні та ветеринарно-санітарні заходи в конярстві є ключовими для збереження здоров'я коней, підвищення їх продуктивності, профілактики інфекційних і незаразних хвороб та екології природи. Вони охоплюють широкий спектр профілактичних, діагностичних і лікувальних дій.

Основні ветеринарно-санітарні заходи в школі пров'язані з профілактикою хвороб, а це проведення своєчасної вакцинації проти грипу коней, сказу, сибірки, лептоспірозу тощо. Коли коні прибувають в заклад їх витримують окремо в карантині мінімум 30 діб, регулярно оглядаючи.

Школа суворо дотримується строків дегельмінтизації та боротьби з паразитами: є планова кожні 3-6 місяців з одночасною санітарною обробкою конюшень. Крім того, коли кожного дня оглядають тварин, звертають увагу на волосунний покрив, чи нема кліщів, вошей та паразитарних мух. При виявленні зразу приймають вирішальні дії.

Гігієна утримання є запорукою результативності тренувань та робочих якостей коней, тому в господарстві прибирають регулярно, миють обладнання, перевіряють температурний режим та вентилявання, щоквартально проводять дезінфекцію приміщень та денників.

Особливо увагу школа приділяє харчовій безпеці коней, контролюючи якість кормових засобів, слідкуючи за дотриманням правил зберігання кормів, а також дотримання режиму 3-4 разової годівлі тварин.

Під час тренувань досить велике значення має профілактика травм і перевантажень. Школа слідкує за вибором відповідного розміру та структури амуніції, правильності кування та догляду за копитами тварин і обмеженням надмірних фізичних навантажень на тварин, особливо молодих.

Що стосується екологічних питань, то, не зважаючи на те, що навчальний заклад розташований в місті, утилізацію відходів проходить щомісячно на державні поля. Гнів коней не є таким шкідливим як від інших

сільськогосподарських тварин, тому його можна вносити безпосередньо в ґрунт восени.

Що стосується утилізації старих тварин, то так як школа є підприємством навчання дітей, зовсім старих коней віддають волонтерам чи в приватні руки людям, не даючи померти на території закладу, що є важливим і гуманним рішенням.

Таким чином, підприємство старається дотримуватися нормативних документів щодо ветеринарної обробки тварин та слідкує, щоб відходи вирощування не забруднювали природне середовище.

6. ОХОРОНА ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Господарство має не велику кількість коней, але індивідуальний підхід вирощування вимагає достатню кількість тренерів (21 чоловік) та обслуговуючого персоналу-конярів (15 чоловік). Така кількість забезпечує раціональні умови не тільки утримання, а й тренування коней і підготовки до участі у випробуваннях різних категорій.

Директор школи разом з інструктором з охорони праці проводить щорічні навчання працівників та тестування щодо підготовки коней та дітей-вершників до участі в змаганнях. Крім того, школа проводить різні екскурсії і катання людей, які не є професійними наїзниками. Тому рівень безпеки життя є найголовнішим в даному закладі.

На базі школи часто проводяться змагання та запрошується багато людей. Перш ніж пройти до тварин, всі проходять інструктаж з безпеки, ознайомившись з правилами поводження з кіньми, безпечними відстанями, поведінковими рефлексами тощо.

В господарстві дозволено підгодовувати тварин ласощами такими, як яблука, гарбуз, хлібці, морква. Тому персонал навчає присутніх відвідувачів правильності годування таких великих тварин – на витягнутій долонці, не змикаючи пальці.

Перш ніж посадити відвідувача (дитину, дорослого) на коня, її навчають правильності чищення тулуба та гриви, так як дотикові подразники викликають прихильність тварини до цієї людини, створюючи рефлeksi довіри та неагресивності. Потім обов'язково показують особливості фікування збруї та правильності посадки верхи, адже сама амуніція не тримає вершника, а лише його підтримує. Вершник на коні фіксований власним центром тяжіння і може впасти навіть із добре зав'язаного сідла.

Таким чином, безпека в господарстві в пріоритеті та є найголовнішою в умовах тренувань коней та проведення змагань.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

1. Навчальний заклад, обраний для досліджень, розташований в м.Дніпро та має 175 голів коней різного віку та статі. 77,0 % усіх тварин – коні української верхової.

2. В розрізі породи 45,2 % кобил та 54,8 % жеребців/меринів. Серед кобил найбільше тварин віком 3,0-5,0 та 2,5-3,0 роки – 24,6 та 23,0 % відповідно. Серед жеребців/меринів найбільший відсоток тварин віком 2,5 роки і старше: 2,5-3,0 роки – 23,0 %, 3,0-5,0 років – 24,3 %, старше 5,0 років – 25,7 %.

3. Молодняк надходить в школу з живою масою 255,9 кг з висотою в холці 145,5 см. З віком відмічено зростання і ваги, і висотно-широтних промірів. У віці 1,5-2,0 роки молодняк важить 284,5 кг, у віці 2,0-2,5 роки – 357,2 кг, 2,5-3,0 роки – 386,7 кг, а у віці 3,0-5,0 – 462,3 кг. В ці періоди висотні проміри наступні – 148,6 см у 1,5-2,0 роки, 155,9 см у 2,0-2,5 роки, 161,0 см у 2,5-3,0 роки, 165,3 см у віці 3,0-5,0 роки. Обхват грудей відповідно становить 169,4; 172,0; 176,6 та 180,2 см. Обхват п'ястка – 16,8-18,2 см відповідно періоду життя. Коні старше 5,0 років важать 486,7 кг в середньому, а висота в холці таких тварин становить 166,9 см, обхват грудей 184,3 м, а обхват п'ястка – 18,7 см.

4. З віком у молодняку збільшується індекс формату від 98,69 до 100,84 %, що свідчить про зростання (подовження) тулуба в довжину. Індекс обхвату грудей з віком коливається в межах 114,91 до 107,43 %, а індекс компактності – від 116,43 до 109,51 %. Індекс обхвату п'ястка на рівні 11,2-10,93 %. Індекс масивності значно зростає з віком від 175,88 до 291,61.

5. Спортивні коні віком 3,0-5,0 років школи порівняно з ровесниками інших господарств досить високі та довгі. За висотою в холці вони випереджають однолітків різних підприємств на 0,7-3,2 см, а за довжиною тулуба – на 1,9-4,2 см. За обхватом грудей коні школи трохи поступаються тваринам інших господарств – на 0,7-1,8 см, а за обхватом п'ясті – 0,2-0,4 см.

6. Молодняк школи переважає за показниками стандарту породи за висотою та довжиною – на 2,9 та 3,8 см відповідно. Але за обхватом грудей поступається стандартним показникам на 0,7 см, а за обхватом п'ястка – на 0,3 см.

7. В закладі відсутня система відтворення, до стайні переважно завозять вже дорослих тварин, рідше – молодняк у віці 1-1,5 року. Тут тварини проходить заїздку, якщо ще не пройшли її попередньо, та початковий тренінг під керівництвом тренерів і спортсменів школи.

8. Структура раціону дорослі кобили щоденно включає 49,0 % сіна, 11,0 % соломи, 14,0 % вівсу, 6,0 % дерті ячменю-кукурудзи та 11,0 % моркви. Крім того, 5,0 % висівок пшениці, 3,0 % макухи соняшнику та 1,0 % преміксу. Згідно структури раціону жеребці/мерини отримують 50,0 % сіна лугового чи різнотравного, 11,0 % вівсяної соломи, 14,0 % вівса, 5,0 % дерті ячменю+кукурудзи та 11,0 % моркви. Решта – 9,0 % це макуха, висівки та премікс. До щоденного раціону молодняку віком 1,5-2,0 роки входять 50,0 % сіна, 6,0 % соломи, 16,0 % + 6,0 % концентрованих у вигляді вівса та дерті ячменю-кукурудзи, 12,0 % моркви, 6,0 % висівок та 3,0 % макухи. Також молодняк отримує щоденно 1,0 преміксу.

9. В школі починають тренувати коней із віку, з якого вони прибули в господарство, приділяючи увагу їх стану здоров'я та продуктивності рухів, спочатку простих, а потім ускладнених. Регулярність проведення тренінгу формують у тварини правильність виконання, граціозність та красиві продуктивні рухи. В школі перед початком тренування проводять розминку, щоб розігріти та підготувати м'язи коня до навантажень. Під час проведення тренувань вправи можуть варіювати в залежності від цілей тренування: стрибки різної висоти та конструкції, маневри або швидкісні пробіги.

10. В школі проводять кінноспортивні змагання різних рівнів та маршрутів, при цьому участь приймають як коні господарства, так і запрошені тварини з інших шкіл та підприємств. Результат спортивних коней в змаганнях «Гран-Прі» становить 73,65 хв.с без штрафних очок. Перестрибування усіх

перешкод становило 23,96 хв.с також без штрафних очок і завалювання херделів. По іншим господарства результат проходження дистанції склав 76,41-78,03 хв.с., що на 3,0-4,5 хв.с. більше ніж у коней нашої школи.

11. Спортивне поголів'я школи приймало участь у змаганнях «Відкритий клас». Коні школи проходили задану дистанцію зі жвавістю 352,1 м/хв., що швидше за тварин інших господарств. Даний маршрут мав 16 херделів, з яких тварини школи пройшли 12 успішно. Коні інших господарств пройшли від 8 до 12 перешкод.

12. У школі було проведено змагання з виїздки. Спортивні коні школи отримали загальний бал проходження змагання 9,7, виконавши за годину іспиту такі вправи як осаджування 8 разів, подовження руху – 12 разів, піруети та напівпіруети – 4 та 12 разів відповідно, піаффе – 5 разів. Слід відмітити, що найскладнішими є піаффе та піруети і напівпіруети, але коні школи повній мірі виконали ці вправи.

Пропозиції:

1. Проаналізувавши умови вирощування та тренінгу молодняка коней, слід запропонувати підприємству з метою підвищення результативності випробувань використовувати поголів'я в змаганнях одного виду.

2. Використовувати коней старше 5,0 років для реабілітаційних цілей, що дасть можливість залучити більше волонтерів та інвесторів до проблем галузі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Белікова К.В., Ткачова І.В., & Кунець В.В. (2014). Вплив тракєненської породи на формування української верхової породи коней. Науково-технічний бюлетєнь ІТ НААН -№121, 60-75.
2. Біологічна безпека: ключ до збереження здоров'я ваших коней. (2005). <https://doi.org/10.5962/bhl.title.104950>
3. Бровко О.В., & Ткачова І.В. (2024). Принципи формування та сучасна характеристика новоолєксандрівської ваговної породи. Відновлення та інноваційний розвиток тваринництва в умовах сучасних викликів: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції науковців, викладачів та аспірантів, Харків, 66-68.
4. Волков Д.А., Латка О.М., & Новиков О.О. (2008). Державна книга плємінних коней української верхової. Київ: Арістей, Т. VI. 872 с.
5. Волков Д.А., Латка О.М., Кунець В.В., Пересада В.О., Корнієнко О.О. та інші (2015). Українська верхова порода. Інститут тваринництва НААН, Харків, 218 с.
6. Галатюк, А., Бєхас, В., Каньовський А., Радзиховський М., & Рибачук Ж. (2008). Епізоотологічні особливості, лікування та профілактика ринопневмонії коней. ВЕТЕРИНАРНА МЕДИЦИНА УКРАЇНИ, 10, 14-16.
7. Галатюк, А., & Бєхас, В. (2016). Терапевтичні та профілактичні заходи при ерпєсних інфекціях у коней першого типу. Науковий вісник ЛНУ ветеринарної медицини та біотехнологій. Серія: Ветеринарні науки , 18 (3(70), 26-29.
8. Гладій М. В., Бондаренко О. В., Вишневський Л. В., & Ільницька Т. Є. (2023). Деякі аспекти збереження гєнофонду вітчизняних порід коней України. №111 - Науково-технічний бюлетєнь ІТ НААН, 69-77.
9. Довгій Ю.Ю., Згозінська О.А., & Ковалик О.О. (2010). Паразитози шлунково-кишкового тракту коней (діагностика та заходи боротьби). Вісник Житомирського національного агроєкологічного

університету, № 2, 87–92.

10. Елліс, А. & Саастамойнен, М. (2023). Годівля скакових коней у процесі росту. Годівля та догляд за лошатами та кіньми у процесі росту, 67–80.

11. Єгоров Б.В., Цюндик О.Г., Чернега І.С., & Федоряка В.П. (2018). Оцінка зоотехнічної ефективності комбикормів-концентратів для коней. *Grain Products and Mixed Fodder's*, 18(3).
<https://doi.org/10.15673/gpmf.v18i3.1079>

12. Зламанюк Л.М., & Бакшук К.С. (2022). Динаміка лінійного росту і роботоздатності молодняку коней рисистих порід дворічного віку. Наукові доповіді НУБіП України, 6(100), 1-8.

13. Іздепський, В. Й., & Іздепський, А. В. (2013). Обмін білково-вуглеводних сполук у сироватці крові й синовіальній рідині за різних методів лікування та асептичних артритів у коней. *Scientific Progress & Innovations*, (2), 84–86.

14. Ільницька Т.Є., & Сидоренко О.В. (2021). Цільовий стандарт основних ознак екстер'єру поліської популяції коней. Розведення і генетика тварин, Вип. 62, 159-164.

15. Кабасова, І.О. (2018). Застосування комплексу заходів для підвищення стресостійкості спортивних коней. *Scientific Progress & Innovations*, (2), 188–193.

16. Карасу, Г.К. & Хантінгтон, П. (2025). Розробка раціонів для коней. Годівля коней, 99–138.

17. Кривошия, П. Ю., & Рудь, О. Г. (2019). Імунобіологічні показники у коней з латентною ринопневмонією. Бюлетень «Ветеринарна біотехнологія», 34, 81–88.

18. Кукла О.Л. (2014). Методичні основи формування собівартості вирощування коней різних напрямів використання. Науково-технічний бюлетень ІТ НААН, №111, 181-190.

19. Латка О.М. (2010). Ефективність методів удосконалення української верхової породи коней. Науково-технічний бюлетень ІТ НААН, №103, 79-82.
20. Латка О.М. (2014). Сучасний стан та напрями удосконалення української верхової породи коней. Науково-технічний бюлетень ІТ НААН, №111, 116-127.
21. Луценко, М. В., & Петрушко, М. П. (2015). Вплив фізичного навантаження на динаміку показників крові коней різного віку. Вісник Одеського національного університету. Біологія, 20(1(36), 178–185.
22. Лютих С.В. (2015) Ефективність селекції коней ваговозних порід та їх помісей за показниками бажаної будови тіла. Науково-технічний бюлетень НДЦ біобезпеки та екологічного контролю ресурсів АПК. Т.3., №1. <http://biosafety-center.com/wp-content/uploads/2015/06/pdf>
23. Максимович, І. (2016). Поширеність та характеристика шумів у серці у спортивних коней. Науковий вісник ЛНУ ветеринарної медицини та біотехнологій. Серія: Ветеринарні науки, 18 (3(71), 170-173.
24. Мартинова, О.Л. (2012). Імунопрофілактика грипу коней. Scientific Progress & Innovations, (4), 177–179.
25. Марчук О.О., Лавринюк О.О. (2016). Особливості годівлі коней гуцульської породи. Вісник ЖНАЕУ, № 2 (56), т. 1, 286-292.
26. Новіков О. О., Ткачова І. В. (2005). Російська рисиста порода в Україні. Годівля коней. Сучасний стан галузі. Проблеми та перспективи: матеріали II всеукр. наук.-практ. конфер. (Дніпропетровськ, 10-11 жовт. 2005 р.). Дніпропетровський ДАУ, 52-57
27. Петрушко, М. П., & Кабасова, І. О. (2018). Взаємозв'язок типу вищої нервової діяльності з роботоздатністю спортивних коней групи конкуру. Scientific Progress & Innovations, (1), 112–114.
28. Прапірний, В. В. (2022). Патоморфологічні зміни у трупів абортованих та неонатальних лошах за наявності ринопневмонії в коней. Scientific Progress & Innovations, (4), 207–222.

29. Пудгороцькі М.М., Харченко С.Г., & Соболев О.М. (2019). Вікові особливості спортивної робото здатності коней конкурного напрямку в аматорському спорті. Таврійський науковий вісник № 107, 223-229.
30. Россоха В. І., Ковальова Т. М., & Тур Г. М. Моніторинг генетичних змін у популяціях коней української верхової породи. Науково-технічний бюлетень ІТ НААН, №111, 146-150.
31. Соболев О. М. (2021). Сучасні вимоги до технології годівлі та утримання коней ваговозних порід. Сучасна наука: стан та перспективи розвитку. матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених з нагоди Дня працівника сільського господарства, м. Херсон, 219–224.
32. Супрун І.О. (2020). Стан і перспективи застосування генетичних ресурсів конярства в Україні. Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва, № 2, 66-75.
33. Супрун І.О. (2013). Характеристика популяційно-генетичних параметрів коней рисистих порід. Біологія тварин, Том 15. № 3, 132–139.
34. Суцук Г.М., Ярушинська В.В., Феценко Д.В., & Згозінська О.А. (2013). Сезонні особливості поширення нематодозів коней. Наук.-практ. конф. магістрів та бакалаврів: матеріали, Житомир: Полісся, 170–172.
35. Ткачова І. В. (2008). Порівняльна характеристика коней рисистих порід, методів їх створення, селекції і систем випробувань. Науково-технічний бюлетень Інституту тваринництва УААН, № 97, 308-313.
36. Ткачова І.В. (2018). Ефективність схрещування української верхової породи коней. Науково-технічний бюлетень Інституту тваринництва НААН, № 120, 142-152.
37. Чебан, В. (2024). Аналіз робочих якостей коней рисистих порід за результатами випробувань на іподромах України під час воєнного стану. Аграрний вісник Причорномор'я, (113), 62-68.
38. Юсюк Т.А. (2017). Динаміка росту лошат новоолександрівської ваговозної породи. Вісник ДДАЕУ, №4(46), 60-63.